

Богданова С. О.,аспірантка кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1
Донецького державного університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ГРУПОВОЇ НЕКОРИСЛИВОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ДІТЕЙ ТА ЇЇ ОЗНАК

Анотація. У статті розглянуто насильницьку некорисливу злочинність дітей й встановлено, що вона має переважно груповий характер, адже саме у складі групи діти, як правило, вчиняють найбільш тяжкі злочини такі як вбивства, тілесні ушкодження, катування, хуліганства. Характерними ознаками групових насильницьких злочинів, учинених дітьми є суспільна небезпека діяння та насильницький характер злочину. Ступінь суспільної небезпеки визначається всією сукупністю ознак злочину: цінністю тих благ, на які посягає злочин, а саме шкідливістю наслідків, що настають через учинення злочину, способу й мотиву діяння, формою та ступенем вини. Таким чином, під груповою некорисливою насильницькою злочинністю дітей запропоновано розуміти сукупність протиправних, винних, суспільно небезпечних діянь, які носять некорисливий, але насильницький характер, вчиняються у складі групи особами віком до 18 років й посягають на невід'ємні права людини, зокрема життя та здоров'я, честь і гідність, а також на моральні та культурні цінності.

Надано кримінально-правову характеристику групової некорисливої насильницької злочинності дітей і з'ясовано, що до цієї категорії злочинів належать: умисне вбивство; всі види умисних тілесних ушкоджень; катування і частково хуліганство, які утворюють самостійний у кримінологічному плані блок кримінальних протиправних насильницьких діянь. Установлено, що система нормативно-правових актів, які визначають існування інституту групової некорисливої насильницької злочинності дітей, є недосконалою, оскільки чинне законодавство України містить безліч суперечностей та прогалів. Аналізуючи норми, що регулюють відповідальність за злочини, вчинені дітьми у співучасті, авторка дійшла висновку, що існує проблема формулювання поняття групового кримінального правопорушення в національному кримінальному законодавстві. Нині у кримінальному судочинстві виникають проблеми під час притягнення осіб до відповідальності за групове вбивство (п. 12 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України). Запропоновані шляхи до вирішення окресленої проблеми.

Ключові слова: діти, насильство, група, правопорушення, кримінальне правопорушення, запобігання.

Bohdanova S. O. Criminological approaches to group disinterested violent crime of children and its features

Abstract. The article examines violent disinterested crime of children and establishes that it is predominantly group in nature, because it is within the group that children, as a rule, commit the most serious crimes such as murders, bodily harm, torture, hooliganism. The characteristic features of group violent crimes committed by children are the social danger of the act and the violent nature of the crime. The degree of social danger is determined by the entire set of features of the crime: the value of the benefits that the crime encroaches on, namely, the harmfulness of the consequences that occur due to the commission of the crime, the method and motive of the act, the form and degree of guilt. Thus, it is proposed to understand group disinterested violent crime of children as a set of unlawful, guilty, socially dangerous acts that are disinterested, but violent in nature, committed as part of a group by persons under the age of 18 and encroach on inalienable human rights, in particular life and health, honor and dignity, as well as moral and cultural values.

A criminal-legal characteristic of group disinterested violent crime of children is provided and it is found that this category of crimes includes: intentional murder; all types of intentional bodily harm; torture and partly hooliganism, which form an independent block of criminal unlawful violent acts in criminological terms. It is established that the system of regulatory legal acts that determine the existence of the institute of group disinterested violent crime of children is imperfect, since the current legislation of Ukraine contains many contradictions and gaps. Analyzing the norms that regulate liability for crimes committed by children in complicity, the author concluded that there is a problem of formulating the concept of group criminal offense in the national criminal legislation. Currently, in criminal proceedings, problems arise when bringing persons

to justice for group murder (clause 12, part 2, article 115 of the Criminal Code of Ukraine). Ways to solve the outlined problem are proposed.

Key words: *children, violence, group, offense, criminal offense, prevention.*

Постановка проблеми. У відповідності до Конституції України основними суспільними пріоритетами і найвищими соціальними цінностями є людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека [1]. Таким чином, в Україні складовою концепції першочергового розвитку українського суспільства є сучасна державна політика захисту дитинства, упровадження європейських стандартів з охорони прав дитини шляхом взяття низки міжнародно-правових зобов'язань щодо забезпечення належного психічного і фізичного розвитку молоді, її захисту від будь-яких відхилень нормативно врегульованої поведінки.

Однак, сучасні воєнні, соціальні, економічні й політичні перетворення в країні – пов'язані з реформуванням усіх сфер суспільного життя, що неминуче призводять до суттєвих змін у соціальному просторі, зламу колишніх моральних цінностей, норм, традицій, стереотипів мислення. Ці трансформації негативно впливають на формування особистості дитини та сприяють вчиненню ними кримінальних правопорушень.

Мета дослідження – розкрити кримінологічні підходи до групової некорисливої насильницької злочинності дітей та її ознак.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуалізація злочинності дітей дістала наукового осмислення у працях І. О. Бандурки, О. В. Головікіна, А. О. Джужі, О. О. Дудорова, А. Ф. Зелінського, О. О. Кваші, Н. В. Кулакової, О. Г. Кулика, Є. С. Назимка, Д. М. Тичини, Н. С. Юзікової, О. С. Ярої та ін. Водночас, в умовах сьогодення потребує поглибленого кримінологічного аналізу некорислива насильницька злочинність дітей, їх груповий характер з урахуванням умов воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. У період сучасного розвитку незалежної України найважливішим завданням є посилення боротьби зі злочинністю. Особливу увагу, як свідчить суспільна практика, держава приділяє запобіганню кримінальним правопорушенням серед дітей, особливо тим, що пов'язані з застосуванням насильства, адже зростання

рівня злочинності пов'язано, насамперед, із воєнними подіями в країні, соціально-економічною кризою, що супроводжується деформацією фундаментальних морально-етичних цінностей. Як свідчить статистика, нині Україна за рівнем насильства серед дітей посідає п'яте місце в Європі, де загалом від насильства щодня гине 40 молодих людей віком від 10 до 25 років, або 15 тис. на рік [2; 3]. Щорічно в Україні реєструється значна кількість злочинів насильницької некорисливої спрямованості, вчинених дітьми у складі групи. Так, у 2016–2023 рр. частка групової некорисливої насильницької злочинності коливалася від 431 у 2016 р., що становило 45,5 %, до 375 у 2023 р. (36,6 %). Незважаючи на те що спостерігається тенденція до зниження рівня групової некорисливої насильницької злочинності дітей, слід зазначити, що більшість таких кримінальних правопорушень залишається латентними, а серед них 62,0 % були злочинами й 38,0 % – кримінальними проступками [4].

У теорії кримінального права насильницькі злочини поділяються на три групи: некорисливі, корисливі та злочини, які посягають на основи національної або громадської безпеки [5]. Кульмінацією насильницьких некорисливих кримінальних правопорушень безпосередньо є насильство, вчинивши яке, діти вважають, що досягли своєї мети. Мотивами насильницької поведінки дітей здебільшого є хуліганські спонування, помста, ревності, заздрість тощо. Проте майже завжди в основі механізму кримінальної протиправної поведінки лежить агресивно-зневажливе, цинічне ставлення до іншої особи, її життя, фізичного та психічного здоров'я, честі та гідності [6, с. 226].

Разом із тим особливістю ювенальної злочинності є її груповий характер, майже 70 % кримінальних правопорушень діти вчиняють у складі групи, що пов'язано, певною мірою, з віковими особливостями дитини, яка починає усвідомлювати свою індивідуальність, безкарність, намагається самоствердитися у суспільстві як особистість.

Для визначення поняття «групова злочинність» як окремого виду у загальній структурі злочинності необхідним є з'ясування сутності терміну «злочинність». Як зазначає О. В. Головкін – злочинність відносно самостійний соціально обумовлений негативний феномен, який безпосередньо пов'язаний з самою природою людського суспільства, має багатофакторний системно обумовлений характер, і, відтак, є небажаним, але закономірним і неминучим в умовах існуючого ладу продуктом його функціонування [7, с. 485]. Загалом визначень злочинності у кримінологічній літературі існує чимало. Аналізувати їх усі в межах даного дослідження немає сенсу, як і доводити переваги одних чи недоліки інших. Тому за основу візьмемо визначення українських вчених, представлене у юридичній енциклопедії, де під злочинністю розуміється суспільно небезпечне явище, яке охоплює всю сукупність посягань на суспільні відносини, що охороняються кримінальним законодавством у певному просторі і часі [8, с. 624]. Водночас, варто наголосити, що у разі посягання на суспільні відносини, що охороняються кримінальним законодавством особою, яка не досягла віку кримінальної відповідальності або є неосудною, то не можливо говорити про вчинення кримінального правопорушення, а тому констатуємо факт вчинення суспільно небезпечного діяння; вчинення таких діянь не може охоплюватись поняттям злочинності. У такому разі, злочинність – це суспільно небезпечне явище, яке охоплює всю сукупність злочинів, вчинених у певному просторі й часі.

Далі, варто звернутися до визначення групи. Так, В. В. Голіна називає групою «...спільність людей, об'єднаних на засадах деяких загальних ознак, що стосуються здійснюваної ними спільної діяльності, в тому числі й спілкування» [9, с. 251]; О. М. Джужа – «...зібрання людей, включених у послідовно координовану діяльність, свідомо чи безсвідомо підпорядковану загальній меті, досягнення якої приносить учасникам певне задоволення» [10, с. 105]. У той же час, поняття натовпу у контексті предмету дослідження характеризує відносно нетривале в часі скупчення великої кількості людей, що перебува-

ють у безпосередньому контакті між собою, стан яких характеризується високим рівнем емоційного збудження, а поведінка зумовлена под. спонуканнями, установками та взаємною стимуляцією. У такому контексті досить яскраво описує властивості злочинного натовпу А. Ф. Зелінський: «...натовп перетворює людей на стадо баранів, і одна божевільна вівця здатна потягти за собою все стадо. Від простого наслідування розвивається масовий психоз, коли індивідуальні дії усвідомлюються лише на рівні рухів тіла, а здатність усвідомлювати моральну і правову оцінку вчинюваного тимчасово втрачається...» [11, с. 211].

Усі без винятку фахівці із кримінології підкреслюють, що група у своєму розвитку проходить декілька етапів (групова динаміка), причому навіть у найпростіших із них – дифузних групах, коли ще відсутня спільна діяльність, відбувається усвідомлення приналежності до групи, стихійне виділення лідерів, усвідомлення завдань і цілей спільної діяльності, мотивація групових уподобань. Таким чином, учасники групи при вчиненні некорисливого насильницького злочину керуються різними мотивами, а поведінка безпосереднього виконавця не пов'язана матеріальною вигодою.

Кримінологічне визначення поняття злочинної групи не співпадає з поняттям групи у кримінальному праві й повинно містити соціально-психологічні аспекти поняття малої соціальної групи. Відповідно об'єктом кримінологічного дослідження в якості «злочинної групи» дисертант запропонував розглядати групи осіб, що вчинили злочини за попередньою змовою чи без попередньої змови, лише за умови входження співучасників у групу безпосереднього спілкування – малу соціальну групу [7, с. 487].

Проблема групової злочинності – це не лише проблема злочинів, що вчинюються у співучасті, але й проблема злочинних груп та механізм їх формування. Вчені вірно наголошують, що конкретний злочин, вчинений групою, конкретний вид злочинів, вчинених групами і групова злочинність – поняття не тотожні [12, с. 97]. Для кримінологічного дослідження мала соціальна група має значення як джерело формування асоціальної спря-

мованості особистості і групових злочинних дій. Тому для кримінологічного дослідження групової злочинності значення набувають з'ясування питань механізму формування злочинної групи, її структури, групових норм, конформізму і лідерства [13].

У науці кримінального права загальновідомим є те, що однією з найістотніших ознак, яка характеризує всі злочини, є об'єкт посягання. Зокрема, для насильницьких злочинів – це суспільні відносини, які охороняються законом і забезпечують фізичні блага особи (життя і здоров'я). Нерідко до насильницьких злочинів відносять діяння, що спрямовані не лише на особу, а й на інший об'єкт (наприклад, на відносини власності) [14]. Такі злочини, на наш погляд, утворюють групу складних, багато об'єктних злочинів, і хоч частково «перекривають» один одного, не можуть вважатися насильницькими у прямому розумінні цього поняття. У цьому разі, очевидно, може йтися про поняття насильницьких злочинів у широкому розумінні.

З огляду на вищевикладеного слід зазначити, що насильницькі злочини у прямому розумінні цього поняття варто розуміти як умисні, учинені шляхом фізичного насильства чи погрози його застосування, проти волі потерпілого, злочинні діяння, що посягають на суспільні відносини, які охороняються законом і забезпечують фізичні блага (життя і здоров'я) особи.

Отже, системоутворюючими ознаками, що складають зміст цього поняття, є: 1) об'єктом цього посягання є суспільні відносини, що забезпечують фізичні блага особи, що охороняються кримінальним законом; 2) способом посягання є фізичне або психічне насильство; 3) посягання має умисний характер; 4) злочин учиняється проти волі потерпілого.

Таким чином, злочини, яким не властива хоч би одна із перелічених ознак, не повинні розглядатися як насильницькі у прямому розумінні цього поняття. Виходячи з цього та ґрунтуючись на наведених положеннях, до групових насильницьких злочинів слід віднести такі злочини: умисне вбивство; усі види умисних тілесних ушкоджень; катування і частково хуліганство, які утворюють самостійний у кримінологічному сенсі блок злочинів.

До некорисливих насильницьких злочинів насамперед належать такі умисні кримінальні протиправні діяння, як: вбивство (ст. 115–118 Кримінального кодексу (КК) України, крім вбивства з корисливих мотивів), усі види тілесних ушкоджень (ст. 121–125 КК України), побой і мордування (ст. 126 КК України), домашнє насильство (ст. 126-1 КК України), катування (ст. 127 КК України), погроза вбивством (ст. 129 КК України), зґвалтування та інші статеві злочини (ст. 152–156 КК України), хуліганство (ст. 296 КК України). Деякі науковці відносять до таких злочинів також наругу над могилою (ст. 297 КК України), нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури (ст. 298 КК України), жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України) та деякі інші [15].

Підліток починає усвідомлювати свою індивідуальність, намагається самоствердитися як особистість у суспільстві. Але, на жаль, суспільство поки що не вважає підлітка готовим до виконання дорослих соціальних ролей, що породжує у нього бажання увійти у соціальне середовище, де його сприймуть як рівного. Таким середовищем для підлітка стає група однолітків, в якому він знаходить рівних партнерів у спілкуванні та набуває необхідного досвіду міжособистісної взаємодії [16, с. 136]. Можливість знайти співрозмовника, як друга, реалізується, передусім, у неформальних групах, котрі формуються на підставі взаємних переваг підлітків, тому через такі групи проходить більшість дітей, але із ситуативним характером існування таких спільнот. Учinenня насильницьких злочинів у групі тягне більш тяжкі суспільно небезпечні наслідки [17, с. 110].

Підвищена імпульсивність, жорстокість, інтенсивність і ситуативність групових злочинів, наголошує Н. В. Яницька, учинених підлітками, досить часто істотно обтяжують наслідки таких злочинів, нерідко доводять їх до рівня більш високого в порівнянні з тим, який спостерігається навіть у результаті протиправних дій дорослого населення [18, с. 149]. Причиною цього є, як показали результати цього дослідження, механізм взаємного кримінального зараження, конформної поведінки, групового тиску.

Слід зазначити, що запобігання груповим кримінальним правопорушенням дітей, зокрема некорисливим насильницьким злочинам, значною мірою залежить від ступеня досконалості такого інституту кримінального права, як співучасть у кримінальному правопорушенні, врахування у ньому всіх можливих видів і виявів спільного вчинення кримінального протиправного діяння.

О. В. Головкін визначає групову злочинність як вид злочинності, котрий зумовлений діяльністю окремих груп осіб, які за попередньою змовою між собою чи без такої змови вчинили умисні кримінальні правопорушення [13, с. 2–3]. Запропоноване визначення дає змогу розглядати групову злочинність як сукупність кримінальних правопорушень.

Істотне значення для нашого предмету дослідження набуває визначення вчинення насильницького злочину групою осіб за попередньою змовою. Однією з істотних, на наш погляд, хиб чинного КК України є те, що він визначає вчинення, зокрема, умисного вбивства групою осіб без попередньої змови як кваліфікований склад. Вчинення умисних вбивств групами осіб, а не одноособово, у разі відсутності попередньої змови не можна враховувати при кваліфікації злочину, оскільки ця обставина не охоплюється п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України [15]. Тому доцільно внести зміни до ст. 67 КК України, зазначивши у п. 2 ч. 1, що при призначенні покарання обставиною, що його обтяжує, визнається вчинення кримінального правопорушення групою осіб без попередньої змови (ч. 1 ст. 28 КК України) і вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (ч. 2 і 3 ст. 28 КК України). Слідчі й суди часто розцінюють як вчинені за попередньою змовою дії, що полягають у приєднанні особи до злочинної діяльності, вже розпочатої іншими способами. Слідчі й суди часто розцінюють кримінальні правопорушення, які вчинені за попередньою змовою, як дії, що визначаються у приєднанні особи до злочинної діяльності, вже розпочатої іншими особами. З такою кваліфікацією можна погодитись тільки у тому разі, коли злочинець, натрапивши на значний опір з боку жертви, тимчасово призупиняє свої дії, спрямовані на позбавлення потерпі-

лого життя, і підшукує собі співучасника для доведення злочину до кінця. Водночас така кваліфікація не може бути визнана правильною у випадках, коли співучасник з власної ініціативи приєднався до іншого, який уже виконує дії, спрямовані на заподіяння потерпілому смерті, оскільки тут відсутньою є попередня змова.

Аналіз судової практики свідчить про існування ще однієї проблеми. Вчинення умисних вбивств групами осіб, а не одноособово, у разі відсутності попередньої змови не можна враховувати при кваліфікації злочину, оскільки ця обставина не охоплюється п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України. Більш того, вчинення вбивства групою осіб без попередньої змови неможливо врахувати як обставину, що обтяжує покарання винних, оскільки це не передбачено ст. 67 КК України. Вважаємо, хибою чинного КК України є те, що законодавець необґрунтовано не врахував ступінь суспільної небезпеки умисного вбивства, вчиненого групою осіб без попередньої змови. Утім, досить слушною слід визнати позицію О. В. Головкіна, який вважає, що вчинення злочину групою осіб без попередньої змови повинно обов'язково враховуватись при призначенні судом покарання, а тому доцільно внести зміни до ст. 67 КК України, зазначивши у п. 2 ч. 1, що при призначенні покарання обставиною, що його обтяжує, визнається вчинення злочину групою осіб без попередньої змови (ч. 1 ст. 28 КК України) і групою осіб за попередньою змовою (ч. 2 і ч. 3 ст. 28 КК України) [13].

Таким чином, видається п. 12 ч. 2 ст. 115 КК України викласти у такій редакції: «Умисне вбивство, вчинене групою осіб», що дозволить кваліфікувати за цим пунктом і дії винних, які приєдналися до вже розпочатих іншими особами дій, і осіб, що спрямовані на позбавлення життя потерпілого, і дії тих осіб, які діяли за попередньою змовою.

Виходячи з цього, вважаємо, що некорисливі насильницькі злочини, що вчиняються дітьми можна визначити як некорисливі агресивні діяння, які вчиняються на ґрунті конфліктів у сфері побутових відносин або при проведенні вільного (дозвільного) часу особами віком до 18 років, які мають особис-

тісно-конфліктну, хуліганську або сексуальну мотивацію.

Висновки. Таким чином, групова некорислива насильницька злочинність дітей – це сукупність протиправних, винних, суспільно небезпечних діянь, які носять некорисливий, але насильницький характер, вчиняються у складі групи особами віком до 18 років й посягають на невід’ємні права людини, зокрема життя та здоров’я, честь і гідність, а також на моральні та культурні цінності. До цієї категорії злочинів належать: умисне вбивство; всі види умисних тілесних ушко-

джень; катування і частково хуліганство, які утворюють самостійний у кримінологічному плані блок кримінальних протиправних насильницьких діянь. Характерними ознаками групових насильницьких злочинів, учинених дітьми, є суспільна небезпека діяння та насильницький характер злочину. Ступінь суспільної небезпеки визначається всією сукупністю ознак злочину: цінністю тих благ, на які посягає злочин, а саме шкідливістю наслідків, що настають через учинення злочину, способу й мотиву діяння, формою та ступенем вини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Світова статистика охорони здоров’я 2023: моніторинг здоров’я для ЦСР, цілей сталого розвитку (SDGs, sustainable development goals). Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ). URL: <https://resources.relabhs.org/uk/resource/world-health-statistics-2023-monitoring-health-for-the-sdgs-sustainable-development-goals-uk/>
3. Україна серед лідерів з насильства серед молоді. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2010/09/100930_violance_children_ob
4. Кримінальна ситуація в Україні в умовах війни: основні тенденції. 2022 рік : монографія / М. Г. Вербенський, О. Г. Кулик, І. В. Наумова та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 388 с.
5. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
6. Агапова К. В. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення у складі молодіжних угруповань. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2022. С. 224–228.
7. Головкін О. В. Групова злочинність та її місце у загальній структурі злочинності. *Держава і право*. 2004. Вип. 23. С. 484–490.
8. Злочинність. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 1999. Т. 2. 744 с.
9. Кримінологія: підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
10. Кримінологія: навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джужа. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. 264 с.
11. Зелінський А. Ф., Оніка Л. П. Детермінація злочину : навч. посіб. Харків : УкрЮА, 1994. 52 с.
12. Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред проф. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2009. 312 с.
13. Головкін О. В. Групова злочинність та її попередження : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. 19 с.
14. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
15. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
16. Демчіхіна Є. С. Кримінально-правова характеристика групової некорисливої насильницької злочинності неповнолітніх. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 4. С. 133–140.
17. Тичина Д. М. Психолого-правові засади попередження корисливої злочинності дітей : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06. Київ, 2010. 207 с.
18. Яницька Н. В. Групова корисливо-насильницька злочинність молоді та її попередження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2000. 177 с.

19. Назимко Є.С., Малаховська І.Б., Пономарьова Т.І. Нормативно–правове регулювання захисту персональних даних в електронних комунікаційних мережах. *Актуальні питання юридичної науки*. 2022. № 18. С. 169–175.

20. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І., Ковальова О.В. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на механізм запобігання домашньому насильству в Україні. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. Випуск 2 (6), 2024. С. 65-70

21. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг зброї в Україні: стан та перспективи імплементації *acquis communautaire* ЄС. *Європеїзація кримінального права України* : матеріали міжнар. наук. конф., що відбулася 19 груд. 2024 р.; Коміс. з питань прав. реформи при Президентові України. Харків : Право, 2025. С. 194-200

22. Назимко Є.С., Пономарьова Т.І. Запобігання кримінальним правопорушенням у сучасній кримінології: теорія та практика: монографія. Вид. 2-е, переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор», 2024. 312 с.